

ETYKIETA FLAGOWA

DOBROMIR DZIEWULAK

ABSTRACT

This article attempts to explain matters related to the flag of the Republic of Poland which is one of its most important national symbols. The author presents the history of, and the legal basis for, the Polish national flag, as well as the general principles for the care and display of the flag. The order of precedence of flags and other rules of flag protocol are also discussed.

The article also contains many specific instructions on how the flag is to be used properly.

WSTĘP

Flaga¹ to płat tkaniny, przymocowany do drzewca, o określonym kształcie i barwie zawierający godła, symbole lub wizerunki. Współcześnie flaga jest znakiem rozpoznawczym, symbolem państw (flaga państwowa), miast (flaga miejska), jednostek podziału administracyjnego (flaga województwa), oddziału wojsk (sztandar), organizacji politycznych, społecznych, zawodowych, kościelnych, sportowych, itd. Pierwsze flagi państwowe pojawiły się w drugiej połowie XVIII w., większość narodowych w XIX w. a większość flag miejskich w XX wieku. Pierwowzorem flag są chorągwie, a ich rodowód sięga czasów antycznych, choć najpełniejsze i największe znaczenie chorągwie zyskały w okresie średniowiecza. Wtedy podporządkowano zasady projektowania chorągwi i im podobnych znaków regułom heraldycznym i stąd barwy współczesnych flag wywodzą się najczęściej z barw pól i godeł heraldycznych umieszczanych na chorągwiach.

Związek heraldyki i chorągwi trwał przez stulecia i nie ustał praktycznie nigdy, choć w okresie XVIII–XIX wieku stał się

niewielki. Stąd właśnie wynikają powiązania metodologiczne i źródłowe heraldyki² i weksylologii³ jako dyscyplin naukowych. Przedmiotem badań weksylologów są znaki rozpoznawcze, których historia obejmuje ponad 5000 lat. Najstarszy opis chorągwi i ich użycia w Chinach ma ponad 2000 lat, a najstarsze manuskrypty z zestawieniami chorągwi używanych w państwach Europy, Azji i północnej Afryki pochodzą z połowy XIV wieku.

Od chorągwi pochodzą inne nazwy i określenia sposobu prezentacji barw, symboli i znaków rozpoznawczych – weksyliów – wykonanych z tkaniny, mocowanych do drzewca lub liny.

² Heraldyka – nauka o herbach. Jedna z nauk pomocniczych historii, zajmuje się badaniem rozwoju i znaczenia oraz zasadami kształtowania się herbów. Wywodzi się od słowa *herold* – oznaczającego urzędnika dworskiego, wywołującego nazwiska rycerzy biorących udział w turniejach.

³ Weksylologia (z łac. *vexillum* – znak bojowy, sztandar, chorągiew i z grec. *logos* – słowo, odpowiedzialność i rozum, używanych na określenie nauki) – flagoznastwo, dyscyplina pomocnicza historii. Zajmuje się chorągwiami jako rzeczywistymi i symbolicznymi znakami państwowymi, wojskowymi, terytorialnymi, organizacji i grup społecznych czy wyznaniowych.

¹ Słowo flaga pochodzi z jęz. niderlandzkiego – *vlag*.

Są nimi m. in: sztandar, flaga, banner, bandera, bandera cywilna i wojenna, proporczyk, proporzec dziobowy czy gonfanon⁴.

Chorągiew – znak rozpoznawczo-bojowy używany od XIII do XIX wieku przez państwa, ziemie, miasta, dwory, rody, bractwa lub cechy. Był to przymocowany do drzewca kwadratowy lub prostokątny płat, najczęściej o barwie tarczy herbowej, z wyszytym lub malowanym godłem. Obecnie mianem tym określa się weksylia, które są odzwierciedleniem herbu (czyli płat o barwie tarczy herbowej). Na barwach umieszczone jest godło o tak zmienionych kształtach, by zająć jak największą powierzchnię. Mianem chorągwi określa się również weksylia kościelne.

Sztandar – nazwa chorągwi istniejącej tylko w jednym egzemplarzu. Znak oddziału wojskowego, instytucji, uczelni, szkoły, stowarzyszenia, bractwa, cechu itp. Bogato zdobiony, w kształcie kwadratu lub prostokąta, przymocowany ozdobnymi gwoździami na stałe do drzewca zakończonego głowicą w formie grotu lub artystycznej figury.

Flaga – weksylium używane głównie na lądzie, mocowane do drzewca (masztu) lub liny. Flaga jest znakiem dwustronnym umieszczonym na pojedynczym płacie materiału. Wzór na stronie głównej (awers) ma lustrzane odbicie na stronie odwrotnej (rewers). Chcąc opisać flagę zawsze prezentujemy stronę główną rozpoczynając od strony od drzewca lub liny. Niemal zawsze flaga ma kształt prostokąta. Flaga jest najmłodszym lecz najbardziej rozpowszechnionym rodzajem weksyliów. Najczęściej występujące rodzaje flag to: państwowa, narodowa, głowy państwa, urzędowa, rangowa, funkcyjna (premiera, ministrów, szefów służb), rodzajów sił zbrojnych. Wśród wielu używanych rodzajów flag najczęściej spotykane to flagi miejskie i gminne, a także flagi szkół i uczelni oraz flagi firmowe (np. sieci handlowych, hotelowych, stacji benzynowych). W wielu państwach własne flagi mają służby państwowe takie jak poczta i policja, a w niektórych nawet poszczególne ministerstwa.

Banner – pionowa wersja flagi o proporcjach od 1:4 do 1:8. Z reguły to co na fładze uwidocznione jest na górze, na bannerze widnieje po lewej stronie. W takim przypadku linie pionowe herbów lub godeł muszą być równoległe do linii pionowej banneru.

Bandera – używana na morzu określająca przynależność państwową okrętu, statku, jachtu, promu. Ma kształt prostokątny i mocowana jest do liny tak jak flaga.

Bandera cywilna – dawniej zwana kupiecką, a później handlową. Podnoszona na rufie statku, określa przynależność państwową jednostek pływających – handlowych, pasażerskich, rybackich oraz promów i jachtów.

Bandera wojenna – podnoszona na rufie statku, określa przynależność państwową okrętu wojennego.

Proporczyk – niedużych rozmiarów weksylium o kształcie trójkąta lub prostokąta z wycięciem w części swobodnej tworzącym dwie strefy ostre. Możemy wyróżnić np. proporczyki kawalerskie, jachtowe, klubów sportowych, itp.

Proporzec dziobowy – weksylium podnoszone na dziobie okrętu wojennego stojącego w porcie lub na redzie, określane również mianem proporca bojowego lub proporca marynarki wojennej.

Gonfanon – chorągiew o kształcie prostokąta, gdzie krótszy bok przymocowany jest do poziomej poprzeczki, a bok przeciwny posiada wycięcie na kształt klinów (zwanymi według określenia staropolskiego „ogonami”, w terminologii francuskiej – „płomieniami” (franc. *flamme*). Wywodzi się z rzymskiej chorągwi zwanej *labarum*, szczególną popularność zdobyła w Italii, gdzie od czasów Średniowiecza używana jest jako chorągiew miejska. Do dzisiaj tę tradycyjną formę zachowały procesyjne chorągwie kościelne.

PODSTAWY PRAWNE

Symbole Rzeczypospolitej Polskiej określa Ustawa z 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych (Dz.U. 05.235.2000). Definicja i wzory flagi państwowej RP oraz flagi państwowej z godłem RP określają artykuły 5 i 6 ustawy, a miejsca podnoszenia flagi określone zostały w artykułach 7–10 ustawy. Barwami Rzeczypospolitej Polskiej są kolor biały i czerwony⁵, ułożone w dwóch poziomych, równoległych pasach tej samej szerokości, z których górny jest koloru białego, a dolny koloru czerwonego. Przy umieszczaniu barw RP w układzie pionowym kolor biały umieszcza się po lewej stronie płaszczyzny oglądanej z przodu.

Doniosłość i znaczenie dla Polaków naszych barw narodowych znalazło odzwierciedlenie w ustanowieniu Dnia Flagi Rzeczypospolitej Polskiej, który zgodnie z art. 6a Ustawy o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych obchodzony jest w dniu 2 maja. Dzień Flagi Rzeczypospolitej Polskiej obchodzony od 2004 roku jest świętem państwowym, lecz nie jest dniem ustawowo wolnym od pracy. Jednocześnie 2 maja jest obchodzony jako Dzień Polonii i Polaków za Granicą.

FLAGA PAŃSTWOWA RP I FLAGA PAŃSTWOWA Z GODŁEM RP

Ustawa o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych określa dwa rodzaje flag RP. Pierwsza nosi nazwę flagi państwowej Rzeczypospolitej Polskiej, a druga – flagi państwowej z godłem Rzeczypospolitej Polskiej (popularnie i nie zawsze prawidłowo zwana banderą).

Flagę państwową Rzeczypospolitej Polskiej podnosi się na budynkach lub przed budynkami stanowiącymi siedziby urzędowe albo miejsce obrad: Prezydenta RP; Sejmu i Senatu, Rady Ministrów oraz Prezesa Rady Ministrów; organów samorządu terytorialnego (w czasie ich sesji); organów administracji rządowej i innych organów państwowych oraz państwowych jednostek organizacyjnych, a także organów jednostek samorządu terytorialnego i samorządowych jednostek organizacyjnych – z okazji uroczystości oraz rocznic i świąt państwowych. Flagę państwową Rzeczypospolitej Polskiej podnoszą również polskie statki żeglugi śródlądowej. Flagę państwową Rze-

⁴ Na podstawie informacji Instytutu Heraldyczno-Weksylogicznego, http://www.pl.info.pl/IHW_WWW/index.php?act=view&ktg=27&idt=134

⁵ Od tysiąca lat godłem Rzeczypospolitej jest wizerunek orła białego w złotej koronie umieszczony na czerwonej tarczy. Zgodnie z zasadami heraldyki tworzą one barwy Rzeczypospolitej symbolizując odpowiednio: niewinność – kolor biały i majestat – kolor czerwony.

czypospolitej Polskiej można umieszczać również w innych miejscach, nie zapominając, iż otaczanie symboli RP czią i szacunkiem jest prawem i obowiązkiem każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej oraz wszystkich organów państwowych, instytucji i organizacji zapisanym w art. 1 ust. 2 Ustawy o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych.

Flagę państwową z godłem Rzeczypospolitej Polskiej podnosi się w przedstawicielstwach dyplomatycznych, urzędach konsularnych oraz w innych oficjalnych polskich przedstawicielstwach i misjach za granicą na budynkach lub przed budynkami ich siedzib urzędowych, a także w rezydencjach kierowników tych przedstawicielstw, urzędów i misji oraz na swych środkach komunikacji – w wypadkach przewidzianych w prawie i zwyczajach międzynarodowych. Flagę państwową z godłem podnoszą także cywilne lotniska i lądowiska; cywilne samoloty komunikacyjne podczas lotów za granicą oraz kapitanaty (bosmanaty) portów – na budynkach lub przed budynkami stanowiącymi ich siedziby urzędowe.

Flagę państwową z godłem Rzeczypospolitej Polskiej, jako banderę, podnoszą również polskie statki morskie zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie przepisami szczególnymi oraz statki morskie pełniące specjalną służbę państwową⁶.

Oprócz wyżej omówionych dwóch rodzajów flag państwowych należy także zwrócić uwagę na istnienie flagi osobistej prezydenta, podkreślającą pozycję najwyższego przedstawiciela państwa. Jest to proporzec osobisty prezydenta Rzeczypospolitej – dawniej służący jednocześnie jako chorągiewka Rzeczypospolitej czyli najważniejszy znak państwa – przedstawiający wizerunek orła białego w czerwonym prostokątnym polu zdobionym wzdłuż krawędzi srebrnym wężykiem generalskim. Podczas II wojny światowej proporzec został wywieziony do Londynu skąd powrócił do Polski 22 grudnia 1990 roku jako symbol ciągłości suwerenności naszej Ojczyzny. Proporzec prezydenta wykorzystywany jest obecnie jedynie w ceremoniale wojskowym, jako znak zwierzchnika sił zbrojnych⁷.

OGÓLNE ZASADY POSTĘPOWANIA Z FLAGĄ

Ogólną wskazówką do postępowania z symbolami Rzeczypospolitej Polskiej – w tym z flagą państwową – jest otaczanie jej czią i szacunkiem. Jest to ustawowe prawo i obowiązek każdego obywatela RP oraz wszystkich organów państwowych, instytucji i organizacji⁸. Należy pamiętać, aby wywieszana lub podnoszona flaga była czysta i nie postrzępiona, a jej barwy nie były wyblakłe. Na otwartym powietrzu flaga powinna być eksponowana od świtu do zachodu słońca. Jeśli ma pozostać na maszcie dłużej, koniecznie musi być odpowiednio podświetlona. Nie eksponuje się flagi w dni deszczowe, w cza-

nie zamieci śnieżnej i przy wyjątkowo silnym wietrze. Flaga nie może dotykać podłogi, ziemi, bruku lub wody. Nie umieszcza się na niej żadnych dodatkowych napisów i żadnego rodzaju rysunków. Jedynym godnym sposobem likwidacji zużytej flagi jest jej niepubliczne spalenie. Flagi związane z wyjątkowymi wydarzeniami przekazuje się do muzeum⁹.

SPOSOBY EKSPONOWANIA FLAGI

Najbardziej godnym sposobem wywieszania flagi jest umieszczenie jej na pionowym lub skośnym maszcie. Jeśli mamy obok siebie większą liczbę masztów pionowych to wszystkie one muszą mieć jednakową wysokość. Odległość między masztami nie może być mniejsza od 1/5 wysokości masztu. Wszystkie podnoszone flagi muszą mieć jednakowe wymiary proporcjonalne do wysokości masztu. Na każdym maszcie wolno podnieść tylko jedną flagę.

Innymi sposobami eksponowania flagi może być wywieszenie jej z okna lub balkonu na drążku umieszczonym prostopadle do ściany budynku, zawieszenie pionowo na linie umieszczonej nad ulicą między dwoma budynkami, zatknięcie na drążku w skośnym uchwycie przymocowanym do ściany budynku, latarni ulicznej lub pojazdu komunikacji miejskiej, umieszczenie na pręcie umocowanym do prawego przedniego błotnika samochodu (chorągiewka samochodowa), niesienie na drzewcu w pochodzie, umieszczenie na drzewcu w specjalnej podstawie w sali lub gabinecie, a także na podium po prawej stronie mównicy, umieszczenie na pręcie z podstawką i ustawienie na stole (flaga stolikowa), umocowanie górnego skraju do poziomej listwy w krytych obiektach sportowych¹⁰.

PRECEDENCJA FLAGOWA

Sposób eksponowania flagi lub flag Rzeczypospolitej Polskiej lub w otoczeniu innych flag, określa tzw. etykieta flagowa, wynikająca z ceremoniału określonego zasadami protokołu dyplomatycznego.

Używanie flag wymaga stosowania zasady starszeństwa. Starszeństwo oznacza przyznawanie honorowego miejsca insygniom państwa przed symbolami niższej rangi lub ich umieszczenie pośród symboli równej rangi w kolejności wyznaczonej przez precedencję. Miejsce zaszczytne powinno wprawdzie znajdować się zawsze po prawej stronie, ale w heraldyce i weksylologii stosuje się odwrócenie kierunków. Przyjmuje się mianowicie zasadę opisywania herbów i flag z punktu widzenia rycerza trzymającego tarczę lub od strony budynku przed którym są podnoszone flagi, czyli w porządku odwrotnym niż dla osób patrzących na nie z zewnątrz. Oznacza to że prawa strona herbu znajduje się po lewej stronie rysunku i odpowiednio nazywa się ją „prawą heraldyczną”, a lewa strona herbu, czyli prawa dla patrzącego, nosi nazwę „lewej heraldycznej”¹¹. Zatem, miejscem honorowym dla symboli jest strona lewa, a porządek ich eksponowania będzie postępowal

⁶ Wzory flag na oznaczenie pełnionej specjalnej służby państwowej oraz okoliczności i warunki ich podnoszenia ustala minister właściwy do spraw gospodarki morskiej (patrz: Dz.U. 05.235.2000).

⁷ T. Orłowski, *Protokół dyplomatyczny, ceremoniał & etykieta*, PISM, Warszawa 2006, wydanie drugie poprawione, s. 47.

Art.1.2. Ustawy z 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych (Dz.U. 05.235.2000)

⁹ http://www.pl.info.pl/IHW_WWW/index.php?act=view&ktg=27&idt=135

¹⁰ http://www.pl.info.pl/IHW_WWW/index.php?act=view&ktg=32&idt=125

¹¹ T. Orłowski, *Protokół dyplomatyczny, op. cit.*, s. 48.

od lewej do prawej. Flagę czyta się więc tak jak pismo: od lewej do prawej i z góry na dół. W przypadku flagi państwowej Rzeczypospolitej Polskiej, z perspektywy patrzącego, kolor biały powinien znajdować się nad kolorem czerwonym, a gdy flagę wywieszamy pionowo na ruchomym drążku, który obraca się wokół masztu, to kolor biały zawsze powinien znajdować się od strony drzewca. Wyjątkiem jest sytuacja, gdy flaga kładzioną jest na trumnie, wtedy biały kolor musi znajdować się nad sercem zmarłego.

EKSPONOWANIE FLAGI PAŃSTWOWEJ Z INNYMI FLAGAMI

Generalnie obowiązuje zasada, że to flaga gospodarza zajmuje miejsce honorowe. Tak więc flaga państwowa Rzeczypospolitej Polskiej ma na terenie Polski absolutne pierwszeństwo przed wszystkimi innymi flagami, a w przypadku flag jednostek samorządowych, flagi polskich samorządów mają pierwszeństwo przed flagami zagranicznych jednostek terytorialnych tego samego rzędu. Flaga państwowa RP w obecności kilku flag innych państw powinna być umieszczana na pierwszym miejscu po lewej stronie, a po niej – po prawej stronie – będą następować kolejne flagi suwerennych państw umieszczone w porządku alfabetycznym ich nazw zgodnie z alfabetem używanym w języku polskim lub angielskim. Zatem, przy założeniu korzystania z wielu masztów, flagi powinny być umieszczane według następującej kolejności:

- 1) Flaga państwowa Rzeczypospolitej Polskiej.
- 2) Flaga innego państwa (lub innych państw w kolejności alfabetycznej).
- 3) Flaga województwa.
- 4) Flaga powiatu.
- 5) Flaga gminy.
- 6) Flaga Unii Europejskiej.
- 8) Flaga organizacji międzynarodowej.
- 9) Flaga służbowa (policji, straży miejskiej, straży pożarnej, poczty itp.)
- 10) Flaga firmowa (instytucji, organizacji, uczelni, szkoły, klubu sportowego itp.)
- 11) Flaga okolicznościowa (związana z wydarzeniem).

Jeżeli chcemy podnieść tylko dwie flagi – i na przykład mamy do dyspozycji tylko flagę państwową RP i UE – to pierwszą od lewej będzie flaga państwowa RP, a po jej prawej stronie flaga UE. Odstępstwem od zasady pierwszeństwa lewej strony jest podniesienie flag na kilku masztach. W takiej sytuacji stosujemy oczywiście zasadę, iż fładze państwowej RP należy się najważniejsze miejsce. Gdy maszty są dwa – pierwsze od lewej. Gdy trzy – środkowe. Gdy cztery – pierwsze od lewej, a gdy więcej niż pięć – pierwsze i ostatnie. Jeżeli maszty tworzą półkoło to flagę państwową RP należy umieścić pośrodku, jeżeli maszty ustawiono w układzie koła to kolejność flag ustala się zgodnie z kierunkiem wskazówek zegara zaczynając od masztu znajdującego się naprzeciw głównego wejścia.

W sytuacji ustawiania masztów przed budynkiem zasadą jest, iż mając do dyspozycji jeden maszt ustawia się go przed frontem budynku po tej stronie wejścia, która dla patrzącego na budynek jest stroną lewą. Dwa lub więcej masztów

można rozmieścić w linii prostej wzdłuż fasady budynku lub prostopadle do niej, po jednej lub po obu stronach dojścia prowadzącego do głównego wejścia.

Znamiennym jest, iż polska praktyka protokolarna dokonuje wyraźnego rozróżnienia między ekspozycją flag na zewnątrz i w pomieszczeniach zamkniętych. Na zewnątrz stosuje się oczywiście zasadę pierwszeństwa flagi państwowej RP przed flagami innych państw, natomiast wewnątrz pomieszczeń można zastosować prawo przysługujące gospodarzowi do kurtuazyjnego ustąpienia pierwszeństwa na rzecz flagi gościa, co odbierane jest jako wyraz kurtuazji i gościnności¹². W tym przypadku ustąpienie przysługującego miejsca ma też wymiar praktyczny, gdyż np. podczas konferencji prasowych gość występujący z polskim gospodarzem, zajmuje miejsce po jego prawej ręce, a to oznacza, że – po zastosowaniu zasady kurtuazyjnego ustąpienia miejsca – flagi gościa i gospodarza znajdują się odpowiednio za ich plecami¹³.

CEREMONIAŁ FLAGOWY

Uroczyste podniesienie flagi odbywa się publicznie z uroczystą asystą i przy wykonaniu hymnu państwowego. Dwie osoby rozwijają złożoną flagę, po czym jedna z nich umocowuje ją do linki a druga trzyma część swobodną tak, by nie dotknęła podłoża. Osoba, która umocowała flagę wciąga ją na maszt. Druga puszcza skraj części swobodnej dopiero gdy jest na wysokości jej ramion. Flagę podnosi się na maszt energicznie i opuszcza powoli. Jeśli flaga Rzeczypospolitej Polskiej jest ekspozycyjna obok innych flag to wciąga się ją na maszt jako pierwszą i opuszcza jako ostatnią.

W dniach żałoby narodowej flagi na masztach pionowych opuszcza się do połowy masztu. O świcie podnosi się flagę na szczyt masztu, po czym powoli opuszcza do połowy wysokości masztu. O zmierzchu podnosi się flagę na chwilę na szczyt masztu, po czym opuszcza na dół i składa. Flagę na masztach skośnych opatruje się kirem. Zawsze po ściągnięciu flagi z masztu należy ją złożyć do kształtu trójkąta.

Jeśli flaga jest zawieszona nad jezdnią ulicy, pas biały będzie po lewej dla patrzących w kierunku rosnącej numeracji domów. Flaga skrzyżowana z inną flagą jest z lewej strony a jej drzewce krzyżuje się nad drzewcem innej flagi. Na fładze nie kładzie się żadnych przedmiotów, w tym także wieńców lub kwiatów.

ZAKOŃCZENIE

Orzeł biały, biało-czerwone barwy i „Mazurek Dąbrowskiego” są najważniejszymi symbolami Rzeczypospolitej Polskiej. Nasza flaga państwowa jest dla Polaków nie tylko symbolem Ojczyzny, ale też naszej historii, dumy narodowej i ciągłości państwa. Dlatego też pogłębiona świadomość o obchodzeniu się z tym symbolem powinna stanowić jeden z elementów obowiązkowego wychowania obywatelskiego.

¹² *Ibidem*, s. 49.

¹³ *Ibidem*.